

**ОДАМ САВДОСИ БИЛАН БОҒЛИҚ ЖИНОЯТЛАРНИНГ УМУМИЙ ВА
МАХСУС ПРОФИЛАКТИК ЧОРА-ТАДБИРЛАРИ**

Абдурасулов Мадаминбек Абдувосид ўғли

ИИБ Академияси 3-босқич курсанти

Мирабдуллаев Бунёдбек Баҳромжон ўғли

ИИБ Академияси 3-босқич курсанти

Одам савдоси соҳасидаги ҳуқуқбузарликларга қарши кураш соҳасида энг муҳим, самарали йўналишлардан бири – ушбу турдаги жиноятларнинг профилактикаси ҳисобланади.

Профилактика инспекторининг одам савдоси билан боғлиқ жиноятлар криминологик тавсифига доир фаолиятининг асосий мақсади – ушбу ҳуқуқбузарликларнинг умумий, махсус, яқка тартибдаги ва виктимологик профилактикасини самарали ташкил этиш, мазкур ҳуқуқбузарликлар содир этилишига имкон бераётган сабаблар ва шарт-шароитларни аниқлаш ҳамда уларни бартараф этиш чораларини кўриш, ушбу ҳуқуқбузарликларни содир этган (содир этишга мойил бўлган) шахсларни аниқлаш ва улар билан профилактик ишларни тизимли равишда олиб борилишини таъминлашдан иборат.

Одам савдоси соҳасидаги ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширишнинг асосий вазифалари қуйидагилар ҳисобланади:

- одам ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларининг дахлсизлигини таъминлаш;
- фуқароларнинг ҳуқуқий онги ва маданиятини юксалтириш, уларда қонунга итоаткорлик хулқ-атворини шакллантириш ва ҳуқуқбузарлик учун жавобгарликнинг муқаррарлиги ҳиссини уйғотиш;
- фуқароларни одам савдоси соҳасидаги ҳуқуқбузарликларнинг ижтимоий хавфи ҳақида огоҳ этиш, шунингдек уларнинг жабрланувчига айланиши хавфини камайтириш;
- фуқароларни одам савдоси соҳасидаги ҳуқуқбузарликлардан ҳимояланишнинг усуллари ва воситалари тўғрисида хабардор қилиш;
- одам савдоси соҳасидаги ҳуқуқбузарликларни аниқлаш ва уларга барҳам бериш;
- одам савдоси соҳасидаги ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш ва бартараф этиш;
- одам савдоси соҳасидаги ҳуқуқбузарликлар содир этилишининг олдини олиш;

- одам савдоси соҳасидаги ҳуқуқбузарликлар содир этишга мойил ёки содир этганлиги учун илгари судланган шахслар билан тезкор-профилактик тадбирларни амалга ошириш;

- жабрланган шахсларни ижтимоий реабилитация қилиш ва ижтимоий мослаштириш;

- одам савдоси соҳасидаги ҳуқуқбузарликлар профилактика-сиёсати амалга оширувчи субъектлар билан ўзаро ҳамкорлик қилиш.

Юридик фанлари доктори, И.Ю.Фазилов ўз тадқиқотида одам савдосининг умумий, махсус, якка тартибдаги ва виктимологик профилактикасининг ўзига хос хусусиятлари (тушунчаси, чора-тадбирлари, принциплари, субъектлари тавсифи) аниқлаштирилган. Жумладан, қуйидаги таърифлар ишлаб чиқилган:

одам савдосининг профилактикаси - одам савдоси жиноятлари умумий, махсус, якка тартибдаги ва виктимологик профилактикасининг ҳуқуқий, тарбиявий-профилактик, ижтимоий-иқтисодий, маънавий-ахлоқий, тиббий, психологик, ташкилий ва бошқа чора-тадбирларининг тизими;

Одам савдосининг умумий профилактикаси - одам савдоси профилактикаси субъектларининг ушбу жиноятларнинг олдини олиш, уларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш ҳамда уларни бартараф этиш бўйича фаолияти;

Одам савдосининг махсус профилактикаси - одам савдоси профилактикасини бевосита амалга оширувчи субъектларнинг мавсумий ёки криминоген вазиятдан келиб чиқиб, одам савдоси профилактикасига, ушбу жиноятларнинг содир этилиши сабаблари ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни бартараф этишга, одам савдосини содир этган (содир этишга мойил бўлган) шахсларни аниқлаш ва уларга профилактик таъсир кўрсатишга қаратилган махсус комплекс чора-тадбирларни ишлаб чиқиш ҳамда амалга оширишга оид фаолияти;

Одам савдосининг якка тартибдаги профилактикаси - одам савдоси профилактикасини бевосита амалга оширувчи субъектларнинг одам савдосини содир этган (содир этишга мойил бўлган) шахсларни аниқлаш, уларга ёрдам кўрсатиш, жамиятда қабул қилинган ҳуқуқ-атвор нормалари ва қоидаларини сингдириш (ахлоқан тузатиш), уларни нормал турмуш тарзига қайтариш, шунингдек ушбу жиноятларнинг содир этилишини олдини олиш бўйича махсус комплекс чора-тадбирларни амалга оширишга қаратилган фаолияти;

Одам савдосининг виктимологик профилактикаси - одам савдоси профилактикасини бевосита амалга оширувчи субъектларнинг одам савдосидан жабрланиш эҳтимоли юқори бўлган шахсларнинг жабрланувчига айланиши хавфини камайтиришга қаратилган профилактика чора-тадбирларини қўллашга, шунингдек одам савдосидан жабрланган шахсларни аниқлаш, ҳимоя қилиш ва уларга ёрдам кўрсатиш бўйича махсус комплекс чора-тадбирларни амалга оширишга қаратилган фаолияти;

Одам савдоси профилактикасининг субъектлари - ўз ваколатлари доирасида профилактик чора-тадбирларни амалга оширадиган орган, муассаса, ташкилотлар, шунингдек ота-она (ота-она ўрнини босувчи шахс)лар ва фуқаролар .

Одам савдоси жиноятининг махсус профилактикаси чора-тадбирлари. Ҳуқуқбузарликларнинг умумий профилактикаси каби махсус профилактика ҳам ўзига хосликларга эга. Бироқ, қайсидир томонлари билан ҳуқуқбузарликларнинг умумий, якка тартибдаги ва виктимо-логик ташланади.

Ҳуқуқбузарликларнинг махсус профилактикасини профилактиканинг бошқа турларидан ажратиб турувчи асосий жиҳат у фақат ҳуқуқбузарликлар профилактикасини бевосита амалга оширувчи субъектлар ташаббуси ва раҳбарлиги остида, олдиндан ишлаб чиқилган ва ички буйруқ билан тасдиқланган махсус режалар асосида амалга ошириладиган махсус тадбирлардан иборат эканлигидир.

Бу борада ички ишлар органлари тизимида муайян тартиб шаклланиб улгурган. Бунга «Антитеррор», «Арсенал», «Автопатруль», «Ёнғин хавфсизлиги ойлиги», «Назорат», «Орият», «Ойна», «Паспорт-виза», «Спитамен», «Тозалаш», «Қорадори», «Қидирув», «Ҳаракат хавфсизлиги ойлиги» каби махсус ҳамда тезкор профилактик тадбирларнинг ички ишлар органлари тизимида ички буйруқлар асосида ташкил этилиши ва амалга оширилиб келинаётганлигини мисол сифатида келтириш мумкин.

ИИВнинг ички буйруғида ички ишлар идоралари тизимида юқоридагилардан ташқари яна «Автобус», «Велосипед», «Диққат пиёда», «Диққат болалар», «Диққат темир йўл», «Ижро», «Маст ҳайдовчи», «Турмуш», «Устахона», «Ғамхўрлик», «Хонадон» каби махсус ҳамда тезкор профилактик тадбирлар ҳам ишлаб чиқилиши ва амалга оширилиши лозимлиги ҳақида сўз юритилган.

Одам савдоси жиноятининг якка тартибдаги профилактикаси чора-тадбирлари.якка тартибдаги профилактика белгилашда шахснинг, унинг ижтимоий муҳитининг ўзига хос хусусиятлари, ижтимоий -маиший шароитлари, турмуш тарзи,ғайриижтимоий хулқ-атвори жиноят содир этишга мойиллиги,шунингдек содир этган жиноятнинг ижтимоий хавфлилик даражасини тавсифловчи бошқа омиллар хисога олинади .Шахснинг одам савдосини содир этишга мойиллиги ёки содир этганлиги ҳақида далолат берувчи ишончли мақлумотларнинг мавжудлиги якка тартибдаги профилактиканинг чора тадбирларини қўлланилади.Мажбурловчи ва чекловчи хусусиятларидаги якка тартибдаги профилактика чора –тадбирлари қонунда назарда тутилган асосларда қўлланилади.

Одам савдоси жиноятчилигининг якка тартибдаги профилактикасининг чора-тадбирлари қуйдагилардан иборат:

1)профилактик сухбат

2)расмий огохлантириш

3)одам савдоси жиноятчилигининг содир этилиши сабаблари ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларн тўғрисида хабардор қилиш.

4)ижтимоий реалибитация қилиш ва ижтимоий мослаштириш

5)профилактик хисобга олиш

6)мажбурий даволанишга юбориш

7)маъмурий назорат.

Ўзига нисбатанякка тартибдаги профилактиканинг чора-тадбирлари қўлланилаётган шахслар одам савдоси жиноятчилигининг профилактикасини бевосита амалга оширувчи субъектлар мансабдор шахсларининг қонуний талабларини бажариши вақонун хужжатларига муофиқ зиммасига юклатилган бошқа мажбуриятларни бажариши шарт.

Профилактик сухбат –шахсни жамиятда қабул қилинган хулқ-атвор нормалари ва қоидалариги риоя этишга ишонтиришдан ,унинг одам савдосини содир этишга мойил хулқ – атворининг ижтимоий ва ҳуқуқий оқибатларини ҳамда одам савдосини содир қилганлик учкн қонунда белгиланган жавобгарликни тушунтиришдан иборат бўлади. Профилактика сухбати одам савдоси жиноятчилигининг профилактикасини бевосита амалга оширувчи субъектнинг маъсул вакили тамонидан ўтказилади. Илгари ўтказилган профилактика сухбати ижобий натижа бермаган ва шахс одам савдосини содир этишга мойиллиги давом эттирган холларда ,унга нисбатан расмий огохлантириш қўлланилалди.

Расмий огохлантириш шахсга унинг одам савдосини содир этишга мойил хулқ – атворини давом эттиришига йўл қўйиб бўлмаслиги тўғрисида ёзма равишда тушунтиришдан, шунингдек уни одам савдосини содир этганлик учун жавобгарлик ҳақида огохлантиришдан иборат бўлади.

Ижтимоий реабилитация қилиш ва ижтимоий мослаштириш- одам савдосини содир этишга мойил шахсларга, ушбу жиноятни содир этган шахсларга, ундан жабрланган шахсларга ҳуқуқий, ижтимоий, психологик, тиббий, педогогик ва бошқа турдаги ёрдам кўрсатишга шунингдек уларга жамиятда қабул қилинган хулқ атвор нормалари ва қоидаларини сингдиришга қаратилган чора тадбирлар мажмуидир.

Шуни унутмаслик керакки, кўпинча, фуқаролар меҳнат мигрантлари сифатида мамлакатни тарк этиб чиқиб кетганда, оилаларини ва фарзандларини ташлаб кетишади. Баъзан улар ўзлари меҳнат эксплуатациясига жалб қилиниб, оилаларига моддий ёрдам беролмай қолишади, ҳам хужжатсиз, ҳам пулсиз қоладилар, шунинг учун ўз Ватанига қайтолмайдилар. Бундай ҳолатда нафақат ўзлари, оила аъзолари, фарзандлари жабр кўришади: ота-она қарамоғидан маҳрум бўлишади, қийинчиликсиз яшайдиган оилалар қандай бўлишини

кўришмайди, ота-она қандай бўлиши кераклигини билишмайди ва келажақда ўзлари яхши ота-она бўлишлари қийинлашади.

Мамлакатимизда меҳнат миграциясининг ижтимоий оқибатлари ҳали яхши ўрганилмаган.

Одам савдоси билан боғлиқ жиноятларини олдини олиш қуйидагича ташкил этилади. Булар қуйидагилар:

– илгари судланган шахслар ўртасида ҳуқуқбузарликларнинг махсус профилактикаси;

– спиртли ичимликка ружу қўйган, гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва ақл-ирода фаолиятига таъсир этувчи бошқа моддаларни истеъмол қилувчи шахслар ўртасида ҳуқуқбузарликларнинг махсус профилактикаси;

– вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг махсус профилактикаси.

Қонунда илгари судланган шахсларга нисбатан ҳуқуқбузарликларнинг қуйидаги махсус профилактик чора-тадбирлари амалга оширилиши белгиланган:

– жазони ижро этиш муассасаларидан озод қилинган ва озодликдан маҳрум қилиш билан боғлиқ бўлмаган жазога ҳукм қилинган шахслар ўртасида ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ҳамда шарт-шароитларини аниқлаш, бартараф этиш;

– жазони ижро этиш муассасаларидан озод қилинган ва озодликдан маҳрум қилиш билан боғлиқ бўлмаган жазога ҳукм қилинган шахслар ўртасида ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўйича махсус тадбирларни ишлаб чиқиш ҳамда амалга ошириш;

– озодликдан маҳрум қилиш тарзидаги жазони ўтаётган шахсларни ижтимоий реабилитация қилишга ва ижтимоий мослаштиришга тайёрлаш бўйича махсус тадбирларни амалга ошириш;

– жазони ижро этиш муассасаларидан озод қилинган шахсларни ижтимоий реабилитация қилиш ва ижтимоий мослаштириш бўйича чора-тадбирларни ташкил этиш ҳамда амалга ошириш;

– жазони ижро этиш муассасаларидан озод қилинган шахсларни ишга жойлаштириш учун иш ўринлари ташкил этаётган ташкилотларни рағбатлантириш чора-тадбирларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш.

Одам савдоси, жинсий эркинлик ва ахлоққа қарши ҳуқуқбузарликларнинг махсус профилактикаси бу борадаги муайян ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишга қаратилган комплекс тадбирлардан иборат бўлиб, ушбу йўналишдаги фаолиятни тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга асосан белгиланади.

Мазкур фаолият билан бевосита ички ишлар органлари ходимлари шуғулланадилар ва қуйидаги махсус профилактик чора-тадбирларни амалга оширадилар:

- муайян ҳудудда, маълум бир объектда, аниқ соҳа ва жабҳаларда одамлардан фойдаланиш билан боғлиқ ёхуд ахлоқ-одоб мезон ва меъёрларидан четга чиқиш, фуқароларнинг умуммахлоқий фазилат-лари-га салбий таъсир кўрсатиш каби ҳуқуқбузарликларнинг аниқ бир турларининг тарқалганлик даражаси, ноқонуний хатти-ҳаракатлар-нинг содир этилиш шакли ва усуллари тўғрисидаги маълумотларни тўплайдилар, умумлаштирадидлар ва таҳлил қиладидлар. Ушбу йўналишдаги аниқ ҳуқуқбузарлик турининг содир этилишига батамом йўл қўймайдиган ёки содир этилишига олиб келувчи омилларни, сабаб ва шарт-шароитларни имкон қадар камайтирувчи чора-тадбирларни ишлаб чиқадидлар ва амалга оширишда иштирок этадилар. Шу мақсадда турли теританосил ва ОИТС касаллигининг аҳоли орасида тарқалишига сабабчи бўлган фоҳишаларни, енгил-елпи, тартибсиз жинсий ҳаёт кечирувчиларни, турли исловотхоналар эгалари ва улар-нинг мижозларини, бесоқолбозлар ва игна орқали гиёҳвандлик мод-да-ларини қабул қилувчи шахсларни, қимор ўйинлари иштирокчи-лари-ни аниқлаш бўйича махсус тадбирлар ўтказадидлар, натижаларига кўра аниқланган ушбу тоифа шахсларни тиббий кўриқдан ўтиш-ларини таъминладидлар;

- муайян ҳуқуқбузарлик турининг содир этилишига олиб келувчи аниқланган омиллар, сабаб ва шарт-шароитлар тўғрисида давлат бош-қа-руви органларига, корхона ва ташкилотлар, муассаса ва бирлашма-лар раҳбариятига тақдимнома ва хабарномалар юборадидлар;

- фаолият кўрсатиши аниқ ҳуқуқбузарлик турининг кўпайиши ва тарқалишига олиб келувчи корхона ва ташкилотлар, муассаса ва бир-лашмалар фаолиятини тўхтатиб қўйиш ёки бутунлай тақиқлаш чора-ларини кўрадидлар. Шу мақсадда: криминоген ва «хавfli гуруҳ»га мансуб шахслар кўпроқ тўпланадиган жойларда, тунги кўнгилочар муассасаларда (дискотека, дискоклуб, караоке), бильярдхоналарда, кафе ва барларда, ресторан ва бошқа умумий овқатланиш жойларида махсус тадбирлар ўтказадидлар, аниқланган ҳар бир қонун бузилиши ҳолатлари бўйича тегишли ҳужжатларни тўплайдилар ва қонуний чораларни кўриш учун тегишли идораларга юборадидлар; ҳаммом ва сауналар, «массаж»хоналар, караоке, оромгоҳ, санаторий ва профи-лак-торий, дала ҳовли, меҳмонхона ва ётоқхоналар, ўз уйларини ижа-ра-га берувчи шахсларнинг фаолиятини қатъий тартибда назорат остига оладидлар, уларда содир этилиши мумкин бўлган турли ноқонун-ний хатти-ҳаракатлар ва ахлоқ-одоб доирасидаги ҳуқуқбузарлик-лар-ни аниқлаш юзасидан махсус тадбирлар ўтказиб борадидлар, аниқ-ланган шахсларни тиббий кўриқдан ўтказиш чораларини кўрадидлар; оммавий ахборот воситаларида (телевидение, матбуот ва радио) берилаётган турли реклама ва эълонларда баён этилган ҳолатларнинг ҳақиқий аҳволга мослигини текшириш юзасидан махсус тадбирлар ўтказадидлар. Айниқса, турли хил массаж, уқалаш-даволаш маскан-ларига таклиф этиш, чет

мамлакатларга ишга юбориш билан боғлиқ эълонларга алоҳида эътибор қаратадилар;

– муайян тоифадаги ҳуқуқбузарларнинг, ноқонуний хатти-ҳаракатларининг олдини олиш мақсадида тезкор-қидирув усулларида, имкониятларидан фойдаланадилар. Шу мақсадда ички ишлар идора-ларига кўмак беришни истовчи фуқаролардан ишончли шахсларни танлайдилар, уларга тегишли топшириқлар берадилар, олинган хабар-лар асосида махсус тадбирларни ўтказадилар.

Одам савдоси, жинсий эркинлик ва ахлоққа қарши ҳуқуқбузарлик-лар профилактикаси хизмати ходимлари хизмат вазифаларидан ва фаолиятнинг ўзига хос хусусиятларидан келиб чиқиб, ушбу йўналиш-да содир этилиши мумкин бўлган аниқ турдаги ёки аниқ бир жабҳада, маълум бир объектда содир этилаётган ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишга қаратилган махсус тадбирларни амалга оширадилар.